

כי פנה יום

"אותה שעה לא התקנתי עצמי ליום הכיפורים, אלא ערב יום הכיפורים עם חשיכה הלכתי לבית הכנסת שבשכונתי, לא כמות כל השנים שנהגתי להתפלל בעיר. הקדוש ברוך הוא מלוא כל הארץ כבודו, כל מקום שאדם מתפלל שם תפילתו רצויה. כל שכן בבית הכנסת, כל שכן בירושלים שהיא מקודשת כולה לתפילה. אמת שבתי כנסיות שבעיר מלאים יראים ושלמים שיודעים לרצות את בוראם בתפילה ושלוחי הציבור מתפללים בכוונות, אבל אמרתי מי אני שאחזר אחר כוונות דוקא. די לו לאדם שכמותי שמתפלל מה שכתוב במחזור"

בסיפור 'פי שניים' של ש"י עגנון, מתאר המספר את הקורות אותו באחד מימי הכיפורים. הוא יוצא בחיפזון וללא הכנה מוקדמת אל תפילת 'כל נדרי', נקלע לשרשרת של אירועים מוזרים, ובסופו של דבר מגיע לבית הכנסת רק לאחר תפילת נעילה וברכת הלבנה. הוא מחליט לנהוג מנהג חסידים ולהמשיך את יום הכיפורים יום אחד נוסף בתפילת יחיד ובצום.

הסיפור כלול ב'ספר המעשים' (בכרך 'סמוך ונראה'), ומכיל רבים מהמאפיינים של ספר זה, הקרוב לסגנונו של קפקא ומושפע מפרויד. בסיפורים אלו מתבטלים חוקי הסיבתיות של רצף האירועים, כמו הזמן, המקום ועולם החיים והמתים. כמו בחלום נערמים על הגיבור מכשולים לא צפויים, הוא פסיבי, נשלט על ידי ההתרחשויות ונראה כי הוא נתון בידי כוחות זמניים שלא ניתן להתגבר עליהם. הגיבור שרוי בבדידות מנותק מביתו ומשפחתו, מהסס ולא יכול לקבל החלטות או לעמוד בהחלטות שקיבל, וההחמצה והכישלון הם בלתי נמנעים. בדרך כלל מנסה הגיבור לתרץ את מעשיו ולתקנם, כדי להגיע לגאולה, אך זה, לעיתים, מאוחר מדי.

כאשר החל עגנון לפרסם בהמשכים את ספר המעשים, בשנת 1932 (לאחר ש'ניקה את השולחן' בצאת ארבעת הכרכים הראשונים של 'כל סיפוריו'), העלה הדבר תמיהה גדולה אצל הקוראים והמבקרים, שראו בו סופר ירֵאֵי הכותב סיפורים הֶמוֹנִיִּים. דוב סדן, גוסטב קרויאנקר, וברוך קורצווייל היו היחידים שזיהו את עגנון כסופר מודרניסטי המתאר את נפשו הסבוכה של האדם בעולם המודרני. במאמרו 'האָפִיקֵן במאבק עם הזמן בתקופה פגומה' מזהה קורצווייל את הכמיהה בסיפורי עגנון אל העולם הקדום והשלם מתוך עולם עכשווי פגום, כמו הכמיהה ליום הכיפורים של עולם ילדותו הבאה לידי ביטוי ב'פי שניים' ובתיאורים אחרים של יום הכיפורים בסיפורי עגנון, דוגמת הפרקים הראשונים ברומן 'אורח נטה ללון', הסיפור המזעזע 'עם כניסת היום' (בכרך 'עד הנה'), והפתיחה הנפלאה ל'ימים נוראים'.

הסיפור 'פי שניים' גדוש במוטיבים וסמלים, נציין אחד מהם: למספר יש שתי טליתות "אחת שהייתי לובש בזמן שדרתי בעיר והתפללתי לְפָנֵים מִן החומה. ואחת, ספר תורה שלחו לי מארץ אשכנז וכרכוהו בטלית". הטליתות כרוכות זו בזו, והוא מתלבט איזו מהן לקחת, בתוך כך פונה היום והחמה מסתלקת ויום הכיפורים עובר. לתוספת עיון, מעניין יהיה לבדוק את המקורות על מקומה של הטלית בהקשרים של תפילה, ספר תורה, תכריכי המת (המוזכרים בסיפור), יום הכיפורים, גלות וארץ ישראל, ועוד. וכן לבחון סיפורים אחרים של עגנון המשתמשים במוטיב הטלית, כמו 'טלית אחרת' בספר המעשים המתרחש אף הוא ביום הכיפורים, ובהקשר רחב יותר, האדרת ב'אורח נטה ללון', 'המלבוש' (בכרך 'עד הנה'), ועוד.

"אדם שיש לו שני דברים שווים נוטל את זה נותן עיניו בזה, נוטל את זה נותן עיניו בזה, הרי ליבו חלוק ודעתו מעורבבת, אבל אני ברחמנותו יתברך כשאני מתעטף באחת מטליתותי דעתי רצויה, אלא עיתים נדמה לי כאילו עומד אני ביום הכיפורים עם חשיכה, שהשערים ננעלים ונשמת אפו של יום עומדת לצאת ויום שיוצא אין להחזירו"